№ 12 Յունվարի 30 (փետրվարի 11) **1880** Յունվարի 30 (փետրվարի 11) № 12

ԻՆՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

Տարեկան գինը 10 րուբլի, կէս տարվանը 6 րուբլի։
Առանձին համարները 5 կոպէկով։

—

Թիֆլիսում գրվում են միմիայն խմբագրատան մէջ։

—

Օտարաքաղաքացիք դիմում են ուղղակի
Тифлисъ. Редакція „Мшакъ"

ՄՇԱԿ

Խմբագրատունը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(Բացի կիրակի և տօն օրերից)

—

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով։

—

Յայտարարութիւնների համար վճարում են
իւրաքանչիւր բառին 2 կոպէկ։

„ՄՇԱԿ"

ԳՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԼՐԱԳԻՐ

1880 Թւին

ՀՐԱՏԱՐԱԿՎՈՒՄ Է ԱՄԵՆ ՕՐ, բացի տօն և տօների հետևեալ օրերից։

Լրագրի դիրքը և պրօգրամման նոյն են մնում։ Մենք ստանում ենք ՍԵՓԱԿԱՆ ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ։ «ՄՇԱԿԻ» տարեկան գինը 10 րուբլի է, կէս տարվան 6 րուբլի։ Գրվել կարելի է ՄԻԱՅՆ ԽՄԲԱԳՐԱՏԱՆ մէջ։

ԱՌԱՆՁԻՆ ՀԱՄԱՐՆԵՐԸ ծախվում են 5 կոպէկով հատը։

Օտար քաղաքներից պէտք է դիմել հետևեալ հասցէով ТИФЛИСЪ Редакція «Мшакъ.

Խմբագիր—Հրատարակող ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ԻՆՉՊԷՍ Է ՎԱՐՎՈՒՄ ԹԻՒՐՔԻԱՆ

—

Ամեն կողմից տխուր լուրեր են հասնում Թիւրքաց Հայաստանից։

Իրանք անգլիական լրագիրները, որոնք միշտ այդքան պաշտպան են հանդիսանում Թիւրքիայի, պատմում են թէ Թիւրքաց Հայաստանում սովը անտանելի է։ Մի և նոյն ժամանակ Թիւրքաց կառավարութիւնը, որ ոչինչ չէ անում հայերին պաշտպանելու քրդերի բարբարոս յարձակմունքներից, շարունակում է անողորմ կերպով աւելի և աւելի մեծ հարկեր պահանջելու հայերից։

Այդ դեռ բաւական չէ։ Իրանք անգլիական լրագիրները հաղորդում են, որ Թիւրքաց կառավարութիւնը իմանալով որ Հայաստանում սովը սաստկանում է, ոչ թէ միայն չէ աշխատում հաց բերել տալ աղքատացած երկիրը, բայց և արգելել է, որ Ռուսաստանից և Պարսկաստանից ցորեն և ալիւր բերվի դէպի Հայաստան....

Այդ տեսակ հրէշաւոր կարգադրութիւն մենք մինչև անգամ Թիւրքիայի պէս բարբարոս երկրից չէինք սպասում։

Մենք հասկանում ենք որ մի տէրութիւն անհոգ լինի, անընդունակ լինի օգնութիւն հասցնել իր սովատանջ հպատակներին.... Բայց նպատակով, դիտաւորութեամբ արգելել որ ուրիշ երկրից հաց բերվի, որպէս զի հպատակները անպատճառ սովից սատկեն և մի և նոյն ժամանակ բռնաւորել իր սոված հպատակներին նոր և անտանելի հարկերով,—այդ տեսակ բան, այդ տեսակ հրէշաւոր, սատանայական մեքենայութիւն մարդկային ամբողջ պատմութեան մէջ իր օրինակը չունի։

Այդ տեսակ հրէշաւոր, սատանայական, դժոխային հնարների առջև իր սեփական պետութեան զաւակներին դիտաւորութեամբ ոչնչացնելու,—մարդուս լեզուն պապանձվում է, ձեռները թուլացած ընկնում են, արիւնը երակների մէջ սառչում է, ուղեղը մօտ է խելագարութեան....

Եւ այդ տեսակ երևոյթ կատարվում է տասն և իններորդ դարում, և այդ տեսակ տմարդ պետութեան գոյութիւնը համբերում է ամբողջ լուսաւորված Եւրոպան։

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Ինչպէս է վարվում Թիւրքիան։—Ներքին տեսութիւն։ Տատօ Ցուլուկիձէի մահուան պատիժը։ Ներքին լուրեր։—Արտաքին տեսութիւն։ Ֆրանսիա։ Նամակ Թիւրքիայից։ Արտաքին լուրեր։—Խառն լուրեր։—«Մշակի» հեռագիրներ։—Յայտարարութիւններ։—Բանասիրական։ Մի օր ուսանողական կեանքից։

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՄԻ ՕՐ ՈՒՍԱՆՈՂԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔԻՑ

—

—Գէորգեան, պարապմունքից յետ եկ Խաչատրեանի սենեակը՝ մի քանի հարցեր կան վճռելու։

—Չեմ կարող, պատասխանեց Գէորգեանը, հարկաւոր գործեր ունեմ կատարելու։

—Գիտեմ ձեր հարկաւոր գործերը, ողջ շաբաթը դորանով էք զբաղուած։ Տիգրան, դու ես չնորհ բեր։

—Է՛հ, չարժէ գալ—միակ հետևանքը մեր ժողովների սոված փորով և ուռած գլխով տուն վերադառնալն է։

—Պարոնայք, եթէ ամենքը այդպէս դատեն, մենք ոչինչ չենք կարող գործել։ Արդարև ժողովում լինում է աւելորդաբանութիւն, բայց մեղքը ամենքիս է. եթէ մեր հայ ուսանողներիս յարաբերութիւնները լինէին աւելի անձուկ, եթէ մենք աւելի լաւ հասկանայինք միմեանց, այն ժամանակ ժողովները կանցանէին առանց գլխացաւի. բայց դժբաղդաբար ամենայն մէկը մտնում է մի անկիւն և խորշում է իւր ընկերոջից, ինչպէս մի ամեհի գազանից։ Ո՞վ է մեղաւորը։—Մի քանի խօսքերից յետ հրաւիրուածները խոստացան լինել ժողովում։

Այսպէս խօսում էին մի քանի հայ ուսանողներ մի ցուրտ ձմեռուայ կիրակի օր, հաւաքուած եկեղեցու բակում։ Այդ բակը ուսանողների համար ունի մի առանձին նշանակութիւն, դա նրանց համար նոյնն է, ինչ և վաճառականի համար Բօրսան։ Սփռուած լայնատարած քաղաքի զանազան անկիւններում, բնակուելով ըստ մեծի մասին բաւական հեռի մէկ մէկուց, նրանք ամբողջ շաբաթը կարողութիւն չունեն տեսնուելու և առա կիրակին հաւաքուած՝ ամեն ուսանող, չը նայելով եղանակին, պարտաւորութիւն է համարում տասը քսան փողոց չափել ժամ գնալու։ Ժամ գնացողը ըստ մեծի մասին եկեղեցի ես չէ մտնում և եթէ մտնում է, բոլորովին ուրիշ նպատակաւ—յուսալով տեսնել այնտեղ այն ծանօթներին, որոնց չէ գտել բակում։ Հետաքրքիր է տեսնել այդ ժամ գնացողին։ Դեռ եկեղեցու բակի դրան չը հասած, նա լսում է խառնիճաղանճ ձայներ. նա գիտէ թէ որտեղից են այդ ձայները և շտապեցնում է իր քայլերը, ահա նա անցանում է դուռը և հեռուում տեսնում է մի խումբ, որը ցրտից ճնշուած անդադար բարձրացնում է կամ այս կամ այն ոտը. նրա հոգին պարզվում է և երեսին մի ժպիտ է գալիս ինքն էլ չը գիտէ՝ ինչ պատճառաւ. այդ ժպիտը խմբին մօտենալուն չափ սաստկանում է և հասած միջոցին դառնում է մի բարձրաձայն, անհոգ երեխայական ծիծաղ։ Այո՛, նա ուրախ է։ Նա մեկնում է իւր սառած ձեռը և բարևում է ընկերներին։ Այդ րոպէին արդարև նա անհոգ երեխայ է՝ նա մոռանում է իւր ամեն նեղութիւնները և վշտերը, որը կրում է այնտեղ քաղաքում, կարծես այդ քաղաքը այժմ հազար օրուայ ճանապարհով հեռացած է նորանից, նա մինչև անգամ մոռանում է հայրենիք և ընտանիք—այդ րոպէին նորա միակ հայրենիքն է եկեղեցու բակը և միակ ընտանիքը այդ խառնիճաղանճ խումբը. այս պատճառաւ, մոռանալով ամեն անձնական հաշիւներ, նա շտապում է մօտենալ ամեն մէկին և սկսում է հարցնել նրա որպիսութիւնը՝ ինչպէս է անցուցել շաբաթը, ո՛ւր է եղել, ինչ է տեսել, մինչև անգամ թէ՝ ո՛ւր է մտադիր անցուցանել ամառը, թէև մինչև ամառ մնում է համարեա կէս տարի։ Մի խօսքով՝ նա աշխատում է ինչպէս և լինի, դատարկել իւր լքցված սիրտը։ Այդ մի սրբազան վայրկեան է, որոյ նշանակութիւնը կարող է զգալ միայն ուսանողը, տարիներով պանդխտացած հայրենիքից և ընտանիքից։

Դորանից յետոյ սկսվում են թեթև խօսակցութիւններ և վիճաբանութիւններ զանազան ազգային և այլ հարցերի մասին, որոնք շատ անգամ մնում են կիսակատար։ Այսպէս շարունակվում է մինչև պատարագի վերջը. ժողովուրդը սկսում է ցրուել. ուսանողները հետևում են նոցա օրինակին։ Ահա նրանք դարձեալ հասան բակի դրան. բայց այժմ նրանց երեսը քանի գնում է, մռայլանում է և դռնից դուրս եկած միջոցին կարծես ամեն մէկը ծերանում է հինգ, տաս տարով։ Ամենքը ցրվում են զանազան կողմեր և նոցա դարձեալ վերադառնում են իրանց օրական ցաւերը և վշտերը։—Ահա քեզ, կարդացող, ուսանողի ժամ գնալը։

—Ինչպէս տեսանք այս կիրակի ես ուսանողները հաւաքուած էին եկեղեցու բակում և բարի Աչոտը, մի աղքատ, բայց պատուաւոր ուսանող, հրաւիրում էր նրանց ժողովուելու հայոց ներկայացման վերաբերեալ մի քանի հարցեր վճռելու համար։ Այս պատճառաւ պատարագից յետ նրանք խմբովին ուղևորուեցին դէպի Խաչատրեանի սենեակը, ուր վճռուած էր այսօր հաւաքուել։

Անցանելով փողոցները այդ սևամորթ խումբը դարձնում էր իւր վրա անցուդարձնողների ուշադրութիւնը։ Լուսաւորված մայրաքաղաքացին (ռուսը) չէ կարող նայել հայի վրա առանց մի արհամարհական կամ նախատական ժպիտի, իսկ հասարակ ժողովուրդը կարիք չունի պահել իւր զգացմունքը և միշտ տեսնելով մի սևամորթ, պատւում է նրան ժիդ կամ արմեաշկա մականուններով։

Ինչև լինի մեր ուսանողները հասան մի չորսյարկանի տան մօտ, աղտոտ ու անվերջ սանդուղներով բարձրացան ամենավերի յարկը և մըտան մի անշուք սենեակ—Խաչատրեանի բնակարանը։ Նրանք այդտեղ գտան այլ ես մի քանի ուսանող, որոնք նրանցից առաջ էին եկել և նըստոտած կոտրած աթոռների ու քրքրված բազմոցի վրա՝ մի առանձին ախորժակով ծխում էին կիսախոտ—կիսածխախոտ և արդէն ջանացել էին լըցնել փոքրիկ սենեակը կապտագոյն ամպերով այն աստիճանի, որ մէկ անկիւնից հազիւ երևում էր միւսը։

Այսպէս ամենքը բարձրացնելով թամբաքուի ծուխը և սպասելով իրանց միւս ընկերներին, խումբ խումբ բաժանվեցան և սկսեցին մասնաւոր խօսակցութիւններ։

—Լսել ես նոր բան, հարցնում է մէկը Մեծաքիթ Նիկօլից

—Չէ, ինչ կայ։

—Զօրչօփը պսակվում է։

—Ի՞նչ ես ասում, այդ կենդանի մեռելը։ Ի՞նչպէս իմացար։

—Շատ հեշտ. երէկ Խաչատրեանի հետ անցնում էինք նորա բնակարանի մօտով և որովհետև վաղուց նորան տեսած չէինք ցանկացանք մտնել և տեղեկանալ նորա դրութիւնից։ Սրահը անցանելով, տեսանք, որ Զօրչօփը շտապով մտաւ սենեակը և փակեց դուռը։ Զարմանալով այդ անակնկալ ընդունելութիւնից, մենք մօտեցանք և սկսեցինք բաղխել դուռը։ Լռութիւն։ Կարծելով, որ նորան մի անբաղդութիւն է պատահել և ցանկանալով մխիթարել, եթէ կարելի է, մենք շարունակում ենք բաղխել։ Վերջապէս Զօրչօփը մօտենում է դրան և և չը բանալով, խնդրում մեզ հեռանալ։—Ա՛յ տղայ, ինչ է պատահել, հարցնում ենք մենք։—Հեռացէք, ասում եմ, ես պսակվում եմ, պատասխան է գալիս դրան յետևից։—Շատ լաւ. բայց ինչու ես փակվում մեզանից։—Ի՞նչու, և դուք հարցնում էք.—որովհետև դուք անկարգութեան էք՝ գարեջուր էք խմում, անկանոն սէր էք վայելում։ Ես վճռել եմ կարճել ամենքից հետ յարաբերութիւններս, որ ես ես չը գայթակղուիմ և անկատար չը թողնեմ իմ սուրբ նպատակը։—Ուրեմն դու չես սիրում քո հարսնացուն, որ կարծում ես թէ՝ այդպիսի չնչին պատճառներ կարող են քեզ գայթակղեցնել։—Ես չեմ սիրում. երբ այն անուման, երկնային հրեշտակը ես կասկած տարաւ այդ մասին, ես ապացոյցի համար պատառ պատառ արի իմ մեծ լատինօ—յունական բառարանը,

Գուցէ ընթերցողը կարծում է որ մենք հնարում ենք, որ մենք ինքներս խելագարվել ենք.... Եթէ մեզ չէ.ք հաւատում, կարդացէ.ք ռուսաց «Голосъ» լրագիրը, կարդացէ.ք անգլիական «Daily News» լրագիրը....

Լրագիրները հաղորդում են որ Թիւրքաց հայերի բազմաթիւ ընտանիքները վերջին յուսահատութեանը հասած՝ պատրաստ են կրօնափոխ լինել, իսկ մեր սեփական թղթակիցները Պարսկաստանից հաղորդում են մեզ որ Հայաստանի բազմաթիւ բնակիչները փախչում են դէպի Պարսկաստան:

Շուտով Հայաստանը բոլորովին կը դատարկվի հայերից:

Եւ այս է ցանկանում Թիւրքիան:

Այն ժամանակ ոչնչացած հայերի տեղ, Բ. Դուռը կը բնակեցնի Հայաստանում արիւնարբու չէրքէզներին և բարբարոս քիւրդերին:

Մի և նոյն ժամանակ մեզ տեղեկացնում են որ կովկասեան բազմաթիւ լեռնաբնակ մահմետականներ անդադար փախչում են Կովկասեան սարերից և զետեղվում են Հայաստանում...

Ուրեմն մի քանի տարուց յետոյ կարելի կը լինի Հայաստանը աշխարհիս երեսից բոլորովին ջնջված համարել, կարելի կը լինի Հայաստանը միմիայն լոկ աշխարհագրական և պատմական անուն համարել....

Ուշադրութիւն ենք դարձնում այդ սարսափելի երևոյթի վրա Կ. Պօլսի դարդակագլուխ հոսոսներին, այդ տխմար ազգասէրներին, որոնք զբաղվում են ազգային ժողովի ատենաբանութիւններով, դուարճանում են կրօնական վէճերով և վիճում են, միմեանց միս ուտելով, ինչ անուն տան միացած ընկերութիւններին...

Իսկ մեր Կովկասեան հայերի մասին, որոնց միակ նպատակն է միմեանց վնասել, մենք արժանաւորութիւնից ստոր ենք համարում խօսելն անգամ:

Գ. Ա.

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՏԱՏՕ ՑՈՒԼՈՒԿԻՁԷԻ ՄԱՀՈՒԱՆ ՊԱՏԻԺԸ

—

Յունվարի 28-ին, երկուշաբթի օրը կատարվեցաւ Թիֆլիսի հայոց գերեզմանատան ետև գտնված դաշտի վրա երկրիս հռչակաւոր աւազակ Տատօ Ցուլուկիձէի մահուան պատիժը. Ժողովրդի մի ահագին բազմութիւն վաղօրօք շրջապատել էր կախաղանի շուրջը, որ գտնվում էր հայոց գերեզմանատան ետևը, և այն փողոցի ընդարձակ տարածութիւնը, որի վրայով պէտք է անցկացնէին մահապարտին. եղանակն այնչափ ցուրտ չէր, և ամբոխի բազմութիւնը զարդարված էր նրա գեղեցիկ սեռի անդամներով:

Ժամը 10-ից երեք քառորդ անց էր, երբ հեռաւորութեան մէջ ամբոխի բազմութեան միջից երևաց մահապարտի կառքը: Կարմիր զգեստով դահիճը, ձեռքը դրած իր զոհի վրա, մի առանձին հպարտութեամբ նայում էր շրջապատող ամբոխի վրա: Ժամը ուղիղ 11 էր, երբ զինուորներով ուղեկցված կառքը կանգնեց կախաղանի առաջ. մահապարտին իջեցրին կառքից, և շրջապատող աստիճանաւորներից մէկը ներկայացրեց նրան մի ծխախոտ, որը մահապարտը ընդունեց մի առանձին շնորհակալութեամբ: Նրա դալկացած դէմքի վրա ոչինչ զգալի արտայայտութիւն չէր նշմարվում. միայն մի ընդհանուր յուսահատութիւն յայտնում էր, որ այդ մարդը հասել է իր սև օրհասին. երբեմն երբեմն մահապարտը վրաց լեզուով մի քանի խօսքեր էր ուղղում իր մօտ կանգնած քահանային, որը նրան պատասխանում էր ըստ երևոյթին մխիթարական խօսքերով:

Դատավճիռը կարդացվելուց յետոյ, մահապարտը Աստուծուն վկայ բերեց, որ նա արդար է, և համբուրեց աւետարանը:

Այդ միջոցին դահիճը մօտեցաւ նրան և հագցրեց սպիտակ երկար շապիկը, բայց մահապարտի ցանկութեամբ՝ այս անգամ սովորականին պէս, նրա երեսը չը ծածկեցին:

Պատուանդանի վրա բարձրանալու միջոցին, նա խնդրեց որ նրա շղթաներն արձակեն, ասելով, որ դա օրէնքին դէմ է, բայց չը նայելով աստիճանաւորների համաձայնութեանը կատարել նրա այս վերջին խնդիրը, այդ նրանց չաջողվեցաւ, որովհետև անհմտութեամբ էր, թէ անհոգութեամբ, բանալին չէին վերցրել: Պէտք է ասել, որ շրջապատողներից շատերը սաստիկ զայրացան դահճի դէմ, որը իր անաջողակութեամբ, թոկը շատ վատ գցեց մահապարտի վիզը, և դրանից մահապարտը իր վերջին հոգեվարքի մէջ երկու անգամ բացականչեց, որ ուղղեն թոկը:

Կախվելուց յետոյ, մահապարտը մի քանի ջղային ցնցումներ արաւ, և նա արդէն յաւիտենական թագաւորութեան մէջն էր:

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—

Պարսկաստանից ստացած մասնաւոր նամակներից մենք տեղեկանում ենք, որ Թիւրքաց Հայաստանի բազմաթիւ ընտանիքներ, փախչելով անասելի սովից և անտանելի հարկերից, թողնում են իրանց հայրենիքը և յուսահատված դիմում են դէպի Պարսկաստան.

—

ԱԽԱԼՑԽԱՅԻ մեր սեփական թղթակիցը հեռագրում է մեզ հետևեալը յունվարի 28-ից. «Երէկ մի մեծ տօնախմբութեան ժամանակ ոգևորված ծափահարութիւններով ընդունվեցաւ հայր Գարեգինի միտքը հաստատել այստեղ մի մշտական հիմնական դրամագլուխ «Մշակ» և «Մեղու Հայաստանի» լրագիրները պահպանելու համար. Իսկոյն ամեն կողմից թափվեցան առատ նուիրատւութիւններ. Գործի աջողութեան մասին կասկած անգամ չէ կարող լինել.»

—

ԵՐԵՒԱՆԻՑ մեզ գրում են որ այդտեղ սաստիկ ցրտերի և վառելափայտ չը լինելու պատճառով պրօգիմնազիայի մէջ դասատուութիւնը ընդհատված է առժամանակ.

—

Մեր մշտական թղթակիցը ԵՐԵՒԱՆԻՑ հաղորդում է մեզ հետևեալը. «Վեհափառ կաթողիկոսը բարեհաճեց 100 խալվար ցորեն ծախել Երևանի սովատանջ ժողովրդի վրա, 80 րուբլ խալվարը.»

—

Մեզ գրում են ՇՈՒՇՈՒՑ որ այս օրերս մի գիւղացի երիտասարդին Շուշու ճանապարհի վրա սպանել են վիզը կտրելով և նրա մօտ եղած մի քանի հարիւր րուբլ փողը տարել են. Չարագործները դեռ յայտնի չեն.

—

ՇՈՒՇՈՒՑ մեզ հաղորդում են որ յունվարից սկսած սաստիկ ցրտեր է անում այդտեղ և որ ծաղիկ հիւանդութիւնը շատ սաստկացել է Շուշում և նրա շրջակայքում, այնպէս որ մինչև անգամ հասակ առածները զոհ են գնում այդ ցաւին.

—

ԴԵՐԲԵՆԴԻՑ գրված նամակից, որ «Մշակի» հետևեալ համարներում կաշխատենք ամբողջութեամբ տպագրել, քաղում ենք հետևեալ լուրը. Դեկտեմբերի 21-ին, անցեալ թւի, Դերբենդում կայացաւ սիրողների մի հայոց ներկայացումն. Խաղացին Սունդուկեանցի «Խաթաբալա» և «Օսկան Պետրովիչ» պիէսները. Ներկայացումն, որից գոյացաւ 100 ր. 50 կոպ., զուտ արդիւնք, տրվեցաւ յօգուտ Մարիամեան օրիորդական դպրոցի.

—

որ հօրից ու մօրից թանկ էր ինձ համար.—Լաւ կանես, որ էգուց այցելութեան գնաս բժիշկ Կօծեվնիկօվին *) ասացինք մենք և հեռացանք.

—Այ ծիծաղելի անձք, ասաց լուղներից մինը, պակվել, ի հարկէ, նա չէ պակվել, բայց հետաքրքիր է թէ՝ ինչպէս կը վերջանայ այս վօդևիլը.

—Ասում են թէ յոյս կայ, որ Հայաստանին ինքնավարութիւն տան, խօսում են մի ուրիշ տեղ.

—Դատարկ ցնորք, սառնասիրտ պատասխանում է Գէօրգեանը.

—Ինչու, եղբայր.

—Նորա համար, որ հայը նման է Բաղդատի Թամբալին, որը, պառկած խուրմի ծառի տակին, ասում է՝ «խուրմա բերանս ընկիր, կոթդ էլ վերև.»

—Ինչ ես ուզում ասել.

—Այն, որ հայը ինքնավարութիւն չի ունենալ, քանի որ մինչև վիզը ընկղմված է իւր հոտած ճահճի մէջ.

—Ինչ է այդ հոտած ճահիճը.

—Այն է, որ հայը, ինչպէս տեսնում ենք, չէ հասկանում «ազգ» բառը, չը գիտէ ոչինչ անձնազոհութիւն, ազգի օգուտը ու շահերը դատում է իւր քսակի հաստութեամբ, յառաջադիմութիւնը նորա համար պատուանշան ստանալն է, լուսաւորութիւնը—մօդայի պահանջները իմանալ և օտար լեզու խօսել. Եւ յառաջի ունելով այս ամենը, դուք դեռ կարող էք յուսալ, որ Եւրօպան կը գայ և կասի—«հայոց ազգ, քո պատուական յատկութեանց համար, մինչդեռ ուրիշները արիւն և քրտինք էին թափում ազատութիւն ձեռք բերելու, դու հանգիստ տեղումդ նստած առաջուայ պէս շարունակում էիր որսալ քո շահի—միստին և ուտել տօլմա-փլաւ, առ քեզ ինքնավարութիւն.» Ես չեմ կարող հաւատալ այդպիսի ցնորքի.

—Ո՛չ, ո՛չ, Գէօրգեան, դու շատ մռայլ հայեացքով ես նայում հայի վրա....գոչեցին զանազան կողմերից և վէճը տաքացաւ.

Այսպէս խօսում էին զանազան անկիւններում, մինչև եկան միացածները.

—Փառք Աստուծու, տղայք, ասաց առաջ եկածներից մէկը, վերջապէս մենք հաւաքվեցանք. Կարծեմ կարող ենք սկսել մեր գործը.

Աշոտին ընտրեցին նախագահ, որ հսկէ կարգապահութեան վրա. Նա յայտնեց իւր շնորհակալութիւնը այդ բարձր պատւի համար և յարգանքով նստեց սեղանի մօտ դրած նախագահական բազկաթոռի վրա. Բարձրացաւ հարց հայերէն խօսել, թէ ռուսերէն.

—Իմ կարծեօք, խօսեց հայադէմներից մէկը, այստեղ հայերէն խօսելը մեզ համար մինչև անգամ բարոյական պարտաւորութիւն է. Ամբողջ տարին այնքան խօսում ենք ռուսերէն, որ լեզուներս անգամ յոգնում է, մինչդեռ հայերէն խօսելու դէպք չէ լինում. Եւ միթէ այժմ ես մենք, ազգի յառաջադիմացներս, նորա յոյսը, նորա նպատակների և ձգտումների ներկայացուցիչներս, որ պարտաւոր ենք օրինակ լինել ուրիշների համար, դարձեալ պիտի հրաժարուենք մեր մայրենի լեզուից և կոտրատենք օտար բարբառ.—Շատերը համակրեցին այդ հայեացքին և ջերմեռանդ սկսեցին պաշտպանել այդ առաջարկութիւնը, թէև ըստ մեծի մասին մայրենի լեզուի պաշտպանները խօսում էին ի բոլոր սրտէ, բայց նոցա թւում կային և այնպիսինները, որոնց նպատակը այլ էր.

Դորանով նրանք կամենում էին փակել լեզուն այն ուսանողների, որոնք վատ կամ բոլորովին չէին խօսում հայերէն և այսպիսով հարկադրել նրանց լռել միայ. Սրանք իրանց կողմանէ բերում էին փաստեր, հերքում էին առաջիններին և պահանջում էին խօսել ռուսերէն. Երբ մի կէս ժամ այդ մասին բաւական գլուխ ցաւացրին և աղմուկը սաստկացաւ, բարձրացաւ իւր տեղից Աշոտը.—Պարոնայք, ասաց նա, խօսք չը կայ, որ ամենայն մարդու համար մայրենի լեզուն խօսելը ոչ միայն բարոյական պարտք է, այլ և հարկաւորութիւն. որովհետև առանց նրան անկարելի է ճշմարիտ զարգացումն. իրաւացի է և այն, որ մեզ—հայերիս այդ սրբազան պահանջը աւելի հարկաւոր է քան մի այլ ազգի. որովհետև դա միակ միջոցն է, որով կարող ենք դեռ ևս պահել մեր ինքնուրոյնութիւնը օտար ազգութեանց մէջ. Ես յուսով եմ, որ այստեղ հաւաքուած մեր ընկերները այդ լաւ զգում են և հասկանում. բայց այս րօպէիս մեր նպատակը այդ չէ. դրանց համար կայ առանձին միջոց և ժամանակ. իսկ այժմ մեզ հարկաւոր է քննադատութեան ենթարկել մի քանի անձնական առօրեայ հարցեր և որ ամենքը ես լաւ գիտեն հարցը և յայտնեն իրանց դատողութիւնը, հարկաւոր է մի այնպիսի լեզու, որ ամենքին հասկանալի լինի—այդպիսին է ռուսերէնը.

Փոքրիկ հակաճառութիւնից յետ ընդունեցին Աշոտի առաջարկութիւնը և սկսեցին խօսել ռուսերէն. Այն ժամանակ նախագահը առաջարկեց հետևեալ հարցը. Ինչ պիէսա ներկայացնել յօգուտ չքաւոր ուսանողների, ինչպէս սովորութիւն է ամեն տարի, «Արշակ Բ.», թէ «Պէպօ».

—Նախ քան սկսել վիճաբանութիւնները, հարկաւոր եմ համարում մի երկու խօսք ասել, ասեց Աշոտը. Ինչ որ վերաբերվում է պիէսաների արժանաւորութեանց, նրանց կենսական և բարոյական նշանակութեանց, այդ ի հարկէ ձեր համոզմանց գործն է. բայց գործնական կողմից աւելորդ չէ նկատել, որ կատակերգութեան համար շորեղէն և այլ ծախսերը կրկնապատիկ աժան են. Բայց մի և նոյն ժամանակ «Պէպօի» համար հարկաւոր են երկու կանայք, որոնց բաւական դժուար է գտնել.

—Նիկօ, ես բան չեմ տեսնում, ամպդ յետ քաշիր, ասում էր այդ րօպէին մի ուսանող Մեծաքիթ Նիկողոսին, որը իր քթով բռնել էր լոյսը.

—Եղանակը պարզ է, լուսամուտներդ են վատ լոյս տալիս, պատասխանեց Նիկօն. Առաջին պարոնը թոյլ էր աչքերով.

—Պարոններ, սրախօսութեան ժամանակ չէ, շարունակենք գործը, նկատեց նախագահը.

—Ինչ որ վերաբերվում է կանանց, խօսեց Գէօրգեանը, մենք աչքի առջև կարող ենք ունենալ երկու աղնիւ օրիորդներին, որոնք մինչև այժմ ջանք չեն ափսոսել ուսանողական օգտի համար և ես յոյսով եմ, որ նրանք այս տարի ես, նոյնպէս անձնազոհ կը լինեն, ինչպէս և առաջ. Ես առաջարկում եմ, առանց այլևայլութեան, ընտրել կատակերգութիւնը, մի կողմ դնելով միւս յարմարութիւնները, միայն այն պատճառաւ, որ ծախսը փոքր է. այդ համապատասխանում է մեր նպատակին—որքան շատ եկամուտ և փոքր ծախս այնքան և լաւ. Ժողովուրդը այնքան յիմար չէ, որ այդ չը հասկանայ և այս պատճառաւ չէ կարող պահանջել մեզանից արհեստական հմտութիւն այդ գործում.

—Ես չեմ կարող համակրել այդ հայեացքին, ասաց մէկը. Եթէ մենք ժողովրդից առնում ենք փող, փոխարինապէս պիտի աշխատենք տալ նրան այնպիսի մի զբաղմունք, որ փոքր ի շատէ բաւականացնէ նրա ճաշակը. Մեզ հարկաւոր չէ ողորմութիւն.

—Ինչ ողորմութիւն, գոչեց զայրացած Գէօրգեանը, մեծ բան է, որ տարին մի անգամ մի երկու րուբլի պիտի հանեն իրանց ծանրակշիռ քսակից շատ անգամ իրանց ամենամօտիկ ազգականներից մէկին օգնելու համար. մինչդեռ հարիւրապատիկ աւելի ծախսում են իրանց անասնական հեշտասիրութեանց համար. Ճշմարիտ էք ասում դուք՝ շարունակեց նա արհամարհական ձևով, այն ժամանակ վարձեցէք երկու պանդուխտի երգչուհի, որ երգեն նրանց համար, կամ կարդացէք «Պղնձէ քաղաքի պատմութիւնը» և հաւատացէք որ դրանով նրանք աւելի բաւական կը լինեն, քան ձեր ամենալաւ ներկայացումներով.

(Կը շարունակվի)

*) Յայտնի բժիշկ հոգեկան հիւանդութեանց. Տ. Որքան և անհաւատալի և անբնական թուի պատմածս, այնուամենայնիւ այդպիսի անցքեր ոչ սակաւ պատահում են զ ա ր գ ա ց ա ծ ուսանողների շրջանում.